

ÇALIŞMA HAYATI VE EMEKLİLİK BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE YAŞLILIK

Aykut Sığın*

Özet

Bu çalışmanın amacı, yaşlılık olgusunun Türkiye özelinde yaşandığı şekliyle çalışma hayatı ve emeklilik bağlamında bir değerlendirmesini yapmaktır. Bu amaçla, yaşlılık olgusunun çalışma ve emeklilik olgularıyla kesiştiği noktalar ele alınmış, sosyal güvenlik sisteminin tarihsel gelişimine değinildikten sonra bugünkü durumu ve bireylerin emeklilik algısına nasıl yansıdığı değerlendirilmiştir. Özellikle refah düzeyi yüksek ülkelerle karşılaştırıldığında, söz konusu üç olgunun da Türkiye örneğinde içinin daha iyi doldurulabileceği gözlemlenmiş ve bu doğrultuda atılabilecek adımlar anlamında öneriler sunulmuştur. Bu noktada “aktif yaşlanma” kavramı ön plana çıkmıştır. Aktif yaşlanma, bireyler yaşlandıkça hayat kalitelerini arttırmak için sağlık, katılım ve güvenlik fırsatlarının en uygun hâle getirilmesi süreci olarak tanımlanabilir. Çalışmada, aktif yaşlanmanın Türkiye’deki yaşlıların ve yaşlılık olgusunun daha iyi yönetilmesine yönelik önemli bir kavram olduğu saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Yaşlılık, Emeklilik, Aktif Yaşlanma, Sosyal Güvenlik Sistemi, Bireysel Emeklilik Sistemi (BES), Dünya Sağlık Örgütü, Öz-yeterlilik, Emeklilik Sonrası Gündelik Hayat.

OLD AGE IN TURKEY WITHIN THE CONTEXT OF WORKING LIFE AND RETIREMENT

Abstract

The aim of this study is to carry out an evaluation of the phenomenon of old age as experienced in Turkey within the context of working life and retirement. For this purpose, the points where the phenomenon of old age intersects the phenomena of working life and retirement were discussed and the current situation of the social security system and how it manifested itself in the perception of retirement in the elderly were investigated. It was observed that, especially in comparison to the countries that enjoy a high level of welfare, the three phenomena in question could be handled better in Turkey and thus some suggestions were made to that end. The concept of “active aging” came into prominence at this point. Active aging could be defined as the process in which the opportunities of health, participation and security are optimized with the aim of improving the quality of life of the elderly. It became apparent in the study that active aging is an important concept in managing the elderly and the phenomenon of old age in Turkey in a better fashion.

Key Words: Old Age, Retirement, Active Aging, The Social Security System, Individual Retirement Account (IRA), World Health Organization, Self-sufficiency, Daily Life After Retirement.

* Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Ankara.
e-posta:aykutsign@gmail.com

1.GİRİŞ

Yaşlılık günümüzde birçok toplumda farklı şekillerde yaşanmakta ve tartışılmaktadır. Hem yaşlılığın içsel olarak getirdiği sağlık sorunları, hem de kültürden kültüre farklılık gösteren yaşlı bakımı ve hizmetleri, yaşlılık ve sosyal güvenlik sistemi, yaşlılık ve sosyal hayat gibi konular ve genel olarak yaşlının toplumdaki konumu antropoloji, sosyoloji, psikoloji gibi birçok farklı disiplin tarafından yoğun olarak çalışılmaktadır. Yaşlılık tarihsel süreç içerisinde öylesine önemli bir hâle gelmiştir ki yaşlanmayı ve yaşlılığı her yönüyle inceleyen bir bilim dalı olan gerontoloji doğmuştur.

Dünya Sağlık Örgütü'ne (who.int/healthinfo/survey/ageingdefnolder/en/, 14.03.2015) göre, kalkınmış ülkelerin birçoğu 65 yaş, yaşlı insanlara işaret etmek için kullanılmaktadır ancak bu, daha erken yaşlarda ölümlerin görüldüğü Afrika kıtasındaki durum için geçerlilik teşkil etmemektedir. Buna rağmen Birleşmiş Milletler yaşlı nüfusu göstermek için 60 ve üzeri yaşta karar kılmıştır. Afrika'da yaşlılık dönemlerine işaret eden yaşlar içinse 50 veya 55 yaş uygun görülmüştür. Bununla birlikte, bu tür yaş sınırları keyfi olduğu ve üzerlerinde tam bir uzlaşma bulunmadığı için ülkelerin kendi yaşam standartları çerçevesinde belirlediği emeklilik yaşı, yaşlılık bağlamında daha net ve somut bir dayanak noktası sağlamaktadır.

Emekliliğin de birden çok tanımı yapılabilmektedir. Canatan'a (2008: 107) göre emeklilik, "bireyin ileri yaşta iş gücünden uzaklaşması", "ileri yaşta sosyal bir süreç olarak çalışma rollerinin ve aktivitelerinin sona ermesi" veya "çalışırken ödenen sosyal güvenlik kesintilerinin ölüncüye kadar maaş olarak geri alınması dönemi" olarak tanımlanabilir. Makalenin yazıldığı tarih

itibariyle Türkiye'de emeklilik yaşı, sigorta primi ödeme başlangıç tarihi 31.12.2008 olan erkekler için 60 (2044 yılına kadar kademeli olarak artıp söz konusu yılda 65'e ulaşacaktır), sigorta primi ödeme başlangıç tarihi 09.09.1999 olan kadınlar için de 58'dir (2048 yılına kadar kademeli olarak artıp söz konusu yılda 65'e ulaşacaktır).

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki emeklilik durumunu yaşlılık ve sosyal hayat bağlamında öncesi ve sonrasıyla birlikte araştırmaktır. Bu doğrultuda, yaşlılığın çalışma hayatı ve emeklilik süreçlerine paralel olarak sosyal boyutlarına vurgu yapılarak sosyal güvenlik sisteminin tarihçesine bir göz atılmış ve günümüzdeki gelişmeler ışığında bireylerin yaşlılık ve emeklilik algılarına ne şekilde yansıdığı tartışılmıştır.

Buradan hareketle, yaşlılar ve emeklilikle ilgili sağlıklı saptamalar yapabilmek adına öncelikle Türkiye'nin demografik yapısına bakmakta fayda bulunmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2014 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları'na (tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18616, 15.03.2015) göre, Türkiye'nin nüfus artış hızı 2013 yılında %13,7 iken 2014 yılında %13,3'e gerilemiş, 2013 yılında 30,4 olan ortanca yaş ise 2014 yılında önceki yıla göre artış göstererek 30,7 olmuştur. Diğer yandan nüfus piramidi dikkatlice incelendiğinde, önümüzdeki 20 yıllık süreç içerisinde Türkiye'yi ciddi anlamda yoğun bir yaşlı nüfusun beklediği görülebilir. Bunun sosyal yansımaları yakın zamanda kendini gösterecek ve "Türkiye yaşlanıyor mu?" sorusunun daha sık sorulmasına neden olacaktır. Bu çerçevede emeklilik konusu da gerek sosyal yönleriyle, gerekse sağlıkla ilişkili boyutlarıyla şu an olduğundan daha fazla gündemde olacaktır.

Örneğin, “1975’te SSK’nın 6 çalışanı 1 emekliye bakarken, bugün bu oran 1.98’e birdir. Yani 2 kişi 1 emekliye bakar hâle gelmiştir” (bugun.com.tr/son-dakika/6-calisan-1-emekliye-bakarken-simdi-2-calisan--haberi/480520, 20.03.2015). Diğer taraftan, emekli olan birey benlik algısında bir değişim yaşamaktadır. Önceden kendisini tanıtırken yaptığı işi söyleyebilirken şimdi bunu yapamaz ve dolayısıyla kim olduğu sorusuna, emekli olmadan önce verdiği cevaplardan daha farklı cevaplar verir. Emekli olmuş bu bireylerin toplumdaki yerlerini tekrar saptamaları gerekmektedir. Bu bağlamda bazı sorulara cevap aramak gerekmektedir: Emekli birey yeni bir işe mi girecektir, yoksa çalışma hayatı boyunca biriktirdikleri ona yetecek midir? Yeni bir işe girmesi durumunda söz konusu çalışma ortamına uyum süreci nasıl olacaktır, çalışmamayı tercih ederse boş zamanlarını nasıl değerlendirecektir? Tüm bu sorulara cevap ararken Türkiye’deki sosyal güvenlik sisteminin tarihsel gelişimi göz önünde tutulmalıdır.

2. SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ

Emeklilik ve yaşlılığın fakirleşmeyle ilişkilendirilmesi yaygın olarak görülmele birlikte emeklilikle ilgili düşük beklentileri pekiştiren önemli bir noktadır. Tarihsel olarak bakıldığında yaşlılara yönelik olarak toplumun tavrı oldukça karışık olmuştur. Fakirlik dönemlerinin yaşlıların toplum içindeki pozisyonunu sıklıkla başka insanların iş gücüne muhtaç, “üretken olmayanlar” olarak göstermesi bu noktada önem arz etmektedir. Kırsal kesimde yaşayanlar yaşlılıktan, çalışamayacak kadar yaşlı oldukları için evlerinden uzaklaştırılacakları gerekçesiyle korkmuşlardır (Gaudie, 1974, Akt. Phillipson, 1982: 9). Emekli maaşları gündeme gelene kadar sanayi çalışanları için de durum çok farklı olmamıştır. Çoğu

çalışan ölene kadar çalışmıştır (Phillipson, 1982: 9).

Günümüzdeyse yaşlıların büyük bölümü emekli olmuşlardır ama yine de ekonomik ve sosyal konumlarındaki kimi sıkıntılar devam etmektedir. Bunların başında, diğer yaş gruplarına kıyasla görülen fakirlikleri gelmektedir. Bunun yanı sıra, gençler arasındaki yüksek işsizlik oranlarının azaltılması açısından yaşlı çalışanların da mümkün olan en kısa sürede emekli olması gerektiği gibi bir düşünce sistematığı de toplumlarda gözlemlenebilmektedir.

“Ölene veya daha fazla çalışamayacak duruma gelinceye kadar çalış” düşüncesi 19. yüzyılda Alman devlet adamı Bismarck’ın yaşı ilerleyenlere emeklilik maaşı gibi bir finansal güvence sağlamayı gündeme getirmesiyle yavaş yavaş terk edilmiş, kendisinin fikri Avrupa ve Amerika gibi gelişmiş ekonomilerde yayılmaya başlamıştır (seattletimes.com/nation-world/a-brief-history-of-retirement-its-a-modern-idea/, 03.03.2015). Günümüze gelinceye kadar emeklilerle ilgili birçok farklı uygulama tasarlanmış/gerçekleştirilmiştir ancak sosyal güvenlik kavramı belki de yaşlıyı ve emekliyi ilgilendiren en önemli kavramdır. Bu nedenle, her şeyden öce sosyal güvenliğin ne anlama geldiği ve ne gibi süreçlerden geçerek günümüze kadar geldiği anlaşılmalıdır.

2.1. Sosyal Güvenlik Kavramı

Sosyal güvenlik en geniş tabiriyle kişileri mesleki, fizyolojik ve sosyo-ekonomik riskler dolayısıyla karşı karşıya kaldıkları tehlikelere ve zararlara karşı korumayı hedefleyen güvencedir (Zunluoğlu, 2014: 7). Sosyal güvenlik sistemlerinin temel özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Natof, 2010: 4):

1. Sosyal güvenlik sistemleri, ülke halkının tümünün yaşamları boyunca karşılaşılabilecekleri riskler sonucu oluşabilecek ekonomik güçsüzlüğü gidermeyi ve onlara belirli bir yaşam standardı sağlamayı amaç edinir.
2. Sosyal güvenlik sisteminde korunan birim ailedir. Sosyal güvence garantisi ana, baba, eş ve çocuklar olmak üzere tüm aileye verilir.
3. Sosyal güvenlik sağlanması kişilerin inisiyatifine bırakılmaz. Zorunludur.
4. Devlet, temel insan haklarından biri olan sosyal güvenliğin tüm vatandaşlara sağlanması ile ilgili sorumlu kurumdur.
5. Sistemin temelinde, bireylerin sağlıklı olması ve çalışarak kendi gelirlerini elde etmeleri tercih edilmektedir. Bu amaçla, sağlık hizmetlerinden faydalanabilme olanakları sağlanmakta, bireylerin sağlıklı olarak işlerine devam etmeleri amaçlanmaktadır.
6. Sistemin finansmanı, bireyler, çalıştıkları işyerlerinin işverenleri ve devlet tarafından sağlanır.
7. Bu sistemde sigortalının birikiminin değerlendirildiği bir fon bulunmamaktadır. Prim iadesi ya da bu primlerin getirilerinin sigortalıya verilmesi söz konusu değildir. Sigortalının primlerini geri alabilmek, çalıştığı hâlde sistemden ayrılmayı talep etmek gibi hakları yoktur.
8. Sistem, genellikle devlet denetimi ve iç denetim ile denetlenmektedir.

2.2. Genel Hatlarıyla Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi

Modern anlamda sosyal güvenlik sistemlerinin Avrupa’da doğuşu, sanayi devrimi ve işçi sınıfıyla birlikte olmuştur.

Osmanlı Devletine bakıldığında sanayileşmeyi tam anlamıyla yakalayamadığı ve işçi sınıfının korunma taleplerinin olmadığı görülmektedir. Bundan dolayı da Osmanlı’da sosyal güvenlik uygulaması resmi olarak bulunmuyordu. Diğer taraftan örf, gelenek, dinsel ve ahlaki temele dayalı sosyal faaliyetler ve kurumlar bulunmakta; söz konusu faaliyetler ekonomik yönden düşkün kimselere yardımcı olmak şeklindeydi (Natof, 2010: 6).

Türkiye Cumhuriyeti dönemine gelindiğindeyse belli başlı gelişmelerden söz etmek mümkündür.

Öncelikle “1936 Tarihli 3008 Sayılı İş Kanunu”, Türkiye’de ilk olarak sosyal sigortaların kuruluşu ve sosyal sigortalara ilişkin temel ilkelerin öngörülmesi bir kanun olarak önem taşır” (Natof, 2010: 7). Kanunda öngörülen sistem, İkinci Dünya Savaşı nedeniyle 1945 yılına kadar gerçekleştirilememiştir.

“27.06.1945 Tarihli ve 4772 Sayılı İş Kazaları, Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu”, sosyal sigorta kolları alanındaki ilk kanundur. Bu Kanunun yürürlüğe girmesini takiben birçok bağlantılı Kanun çıkarılmış ve uygulanmaya başlanmıştır. 1949 yılında çıkarılan ve 1950 yılında yürürlüğe giren “5417 Sayılı İhtiyarlık Sigortası Kanunu” bunlardan biridir. Söz konusu Kanun, belli başlı değişikliklerle (5272, 5937, 6391 ve 6708 Sayılı Kanunlar) birlikte yürürlükte kalmıştır. Takip eden dönemde 1957 yılında hazırlanan bir tasarı yine aynı yıl içinde “Maluliyet, İhtiyarlık ve Ölüm Sigortaları Kanunu” adıyla kabul edilmiştir (Gerek, 2004: 75).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1963-1967) devletin tüm sosyal güvenlik kurumlarının aynı çatı altında toplanması fikri yer almıştır. Bu doğrultuda 1965 tarihinde yürürlüğe giren “17.07.1964 Tarihli ve 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu” ile birlikte,

dağınık durundaki sosyal sigorta kuruluşları tek bir çatı altında toplanmış, devam eden dönemde de 1982 Anayasasıyla birlikte sosyal güvenlik hakkının anayasal bir hak olduğu kabul görmüştür.

1950 yılında yürürlüğe giren ve T.C. Emekli Sandığı Genel Müdürlüğüne bağlı olarak uygulanan “5434 Sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanunu” beraberinde, çalışandan ve işverenden prim alınmasını öngören bütüncül bir sosyal güvenlik sistemini getirmiştir.

“02.09.1971 Tarihli ve 1479 Sayılı Kanun”la kurulan Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumunun (Bağ-Kur) sigortalılıkla ilgili hükümleri 1972 yılında yürürlüğe girmiş ve 1986 yılından başlanarak bu Kanuna tabi sigortalılara sağlık sigortası yardımları verilmiştir. “04.05.1979 tarihli ve 2229 sayılı Kanunla herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna tabi olmayan Türk vatandaşlarıyla ev kadınlarına Bağ-Kur kapsamında isteğe bağlı sigortalı olma hakkı verilmiştir” (sgk.gov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/tarihçe, 21.03.2015). Bu sigortaya tabi olanlar da zorunlu sigortalı olanlarla hak ve yükümlülükler bakımından aynı standartlara sahip olmuşlardır.

Daha sonra 5502 sayılı Kanunla Sosyal Sigortalar Kurumu Başkanlığı, T.C. Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü ve Bağ-Kur Genel Müdürlüğü bir araya getirilmiş ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının ilgili kuruluşu olan Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığında toplanmıştır. Bu adımla birlikte, hakların ve mükellefiyetlerin aynı olduğu yalnızca bir tane emeklilik ve sağlık sigortası sisteminin bulunması hedeflenmiştir.

Buna göre primli ve primsiz olmak üzere iki tür sosyal güvenlik sigortası bulunmaktadır. Primli sosyal güvenlik sigortasına temel olarak genel sağlık

sigortası, yaşlılık sigortası, işsizlik sigortası, iş kazası ve meslek hastalığı sigortası, analık sigortası, malullük sigortası ve ölüm sigortası girmektedir. Primsiz sosyal güvenlik sigortasına ise en genel anlamıyla sosyal yardım ve hizmetler girmektedir. Türkiye’de yeni yeni gelişen Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) de bu alanda üzerinde durulması gereken konulardan birisidir.

2.3. Bireysel Emeklilik Sistemi (BES)

Birçok (gelişmiş) ülkede uygulanmaya başlanan Bireysel veya Özel Emeklilik Sistemi, emeklilik kavramına yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Aslında dünya genelinde sistemin 40 yıla yaklaşan bir geçmişi vardır.

Elkatmış’a (2012: 82) göre,

Özel emeklilik sistemi geliştirmekte olan ekonomilerde ilk olarak Şili’de 1980 yılında hayata geçirilmiştir. Bunu yaklaşık 10 yıl süre sonra Peru takip etmiştir. Diğer Latin Amerika ülkelerinde ve Avrupa’da, Polonya’da uygulamaya sokulan fon sistemlerinde referans olarak Şili ve Peru modeli esas alınmıştır. Ülkeden ülkeye uygula[ma] olarak farklılık gösteren bireysel emeklilik sistemi sürekli olarak çağın gerekleri doğrultusunda kendisini yenilemiştir.

Kamu sosyal güvenlik sistemini tamamlayıcı nitelikte emeklilik programlarının geliştirilmesine yönelik olarak Türkiye Büyük Millet Meclisine “Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu Tasarısı” sunulmuş ve bireylerin kendi inisiyatifleri doğrultusunda tasarruf yapmalarını sağlayan Bireysel Emeklilik Sisteminin temellerinin atılması hedeflenmiştir. Kanun 2001 yılında kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir

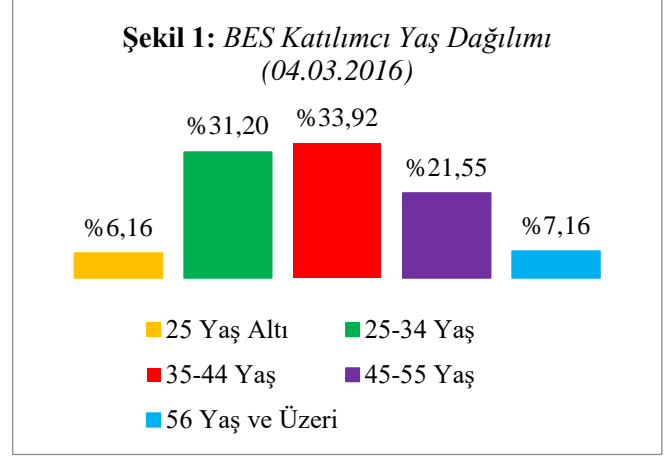
T.C. Başbakanlık Hazine
Müsteşarlığına göre
(bireyselemeklilik.gov.tr/tarihce.htm,
21.03.2015),

Bireysel emeklilik tasarruf ve yatırım sistemi ikinci emeklilik geliri ile bireylerin emeklilikte refah seviyelerinin artmasına, alt yapı yatırımları ve uzun vadeli yatırımlara kaynak yaratılarak sistemin yeni iş ve istihdam olanakları yaratmasına, sosyal güvenliğin kapsamının artmasına ve kamunun sosyal güvenlikten kaynaklanan yükünün azaltılmasına, mali sektörde uzun vadeli fonların artmasına böylece mali sektörün daha sağlıklı işlemesine, enflasyonla mücadele ve istikrarlı büyümeye olumlu katkı sağlamasına, kurumsal yatırım stratejileri piyasalardaki dalgalanmaları ve spekülasyonları azalmasına, sermaye piyasası derinleşmesine olanak sağlayacak bir özel emeklilik sistemidir.

Bireysel emeklilik sisteminin en önemli yanlarından biri, emeklilerin kamu sosyal güvenlik kurumlarından alacakları emekli maaşının yanında artı bir gelir kaynağı olarak durmasıdır. Aynı zamanda bireyler tasarruflarıyla bağlantılı olarak ne kadar katkı payı ödeyeceklerini kendileri belirlerler ve devlet katkısı da bireysel emeklilik sistemini önemli kılan özelliklerden bir tanesidir*. Sistemden emekli olduğu takdirde birikimlerin tamamı toplu para olarak veya yıllık gelir sigortası ya da programlı geri ödeme şeklinde alınabilir. Emeklilik hakkını alabilmek için sistemde en az 10 yıl kalmak ve 56 yaşını doldurmuş olmak gerekmektedir.

* Makalenin yazıldığı tarih itibariyle asgari ödeme tutarı BES şirketi tarafından belirlenirken üst limit yoktur ve ayrıca devlet katkısı, katkı paylarının %25'ine karşılık gelmektedir.

Katılımcıların yaş dağılımı
20.11.2015 itibariyle aşağıdaki şekildedir:

Kaynak:

egm.org.tr/weblink/BESgostergeler.asp,
04.03.2016.

Şekil incelendiğinde bireysel emeklilik sistemi katılımcılarının büyük çoğunluğunun 35-44 ve 25-34 yaş aralığındaki kimseler olduğu görülmektedir. Diğer taraftan 56 yaş ve üzeri yaşlardaki grubun da bu sistemden yararlanıyor olması, söz konusu bireylerin emeklilik yaşı açısından ilgi çekici bir noktadır.

Hâlihazırda birçok ülkede uygulanan otomatik katılım da bireysel emeklilik sisteminin önem arz eden yanlarından birisidir. Bu uygulamaya göre, işe yeni başlayanların otomatik olarak bireysel emeklilik sistemine katılımı sağlanmaktadır. Konuyla ilgili olarak, 2014 yılında otomatik katılımın pilot uygulamalarına başlandığı ve otomatik katılım sonrası bireysel emeklilik sistemi sözleşmesinin devamlılığının gönüllülük esasına dayalı olacağı belirtilmiştir (sigortam.net/bes/bes-otomatik-katilimi-ne-zaman, 28.03.2015).

3. EMEKLİLİK PLANLARI

Emeklilik söz konusu olduğunda akla gelen belli başlı kavramlar bulunmaktadır. Bunlardan biri, yaşam doyumudur. Bu kavramdan anlaşılması gereken, bireyin sahip olduklarıyla beklentilerinin birbirine olan uzaklığıdır. Birey hayattaki konumunu o an sahip olduklarının yanı sıra, o ana kadar yapmış olduğu şeylerle de değerlendirebilir. Bu bağlamda yüksek yaşam doyumuna sahip bireyin şu kıstaslara sahip olması gerektiği düşünülmektedir (Çetinkaya, 2011: 18):

1. Günlük yaşamdaki etkinliklerden zevk almak,
2. Yaşamını anlamlı bulmak, yaşama ilişkin amaçlara sahip olmak ve geçmiş yaşamının sorumluluğunu kabul etmek,
3. Yaşamı boyunca öngördüğü amaçlara ulaştığı inancına sahip olmak,
4. Olumlu bir ‘ben’ imgesine sahip olmak ve kendini değerli bir varlık olarak kabul etmek,
5. Yaşama karşı iyimser bir tutum içinde olmak.

Bu bağlamda birey, o ana kadar biriktirdiklerinin yeterli olduğu düşüncesindeyse emeklilik planları yapabilir.

Yaşam doyumuyla yakından bağlantılı bir kavram olan iş doyumuna, yaş değişkeniyle birlikte araştırmalara konu olmuştur. Bu çerçevede, kariyerlerinde üst yerlere gelen bireyler iş doyumunda düşüş yaşayabilmektedirler.

Bu noktada önemli olan diğer bir kavram da Dünya Sağlık Örgütü tarafından gündeme getirilen “aktif yaşlanma” terimidir. Aktif yaşlanma, bireyler yaşlandıkça hayat kalitelerini arttırmak için sağlık, katılım ve güvenlik fırsatlarının en uygun hâle getirilmesi süreci olarak tanımlanabilir. Aktif yaşlanma hem bireyler, hem de yaş grupları için geçerli bir kavramdır. İnsanların yaşamları

boyunca fiziksel, sosyal ve zihinsel sağlıklarını muhafaza etmelerini ve ihtiyaçları, istekleri ve kapasiteleri doğrultusunda topluma katılmalarına ortam yaratırken ihtiyaç duyduklarında da kendilerine yeterli koruma, güvenlik ve bakımı sağlar. “Aktif” sözcüğü yalnızca çalışma hayatında faal olmak için fiziksel anlamda aktif olmayı değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik, kültürel, manevi ve vatandaşlıkla ilgili olaylara devamlı katılımı da ifade eder. Emekli olmuş ya da hastalığı veya engeli bulunan yaşlılar aileleri, akranları, çevreleri ve milletlerinin aktif katılımcıları olmaya devam edebilirler. Aktif yaşlanma güçsüz, engelli ve bakıma muhtaç olanlar da dâhil olmak üzere, bütün insanların yaşlanırken sağlıklı yaşam beklentilerini ve yaşam kalitelerini arttırmayı hedeflemektedir. Diğer taraftan “sağlık”, Dünya Sağlık Örgütü’nün sağlık tanımında belirtildiği üzere fiziksel, zihinsel ve sosyal iyi durum anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, aktif yaşlanma çerçevesi içerisinde akıl sağlığını ve sosyal bağlantıları yaygınlaştıran politika ve programlar, en az fiziksel sağlık durumunu arttırmayı hedefleyenler kadar önemlidir. Bireylerin yaşlandıkça kendi kendilerine yetebilmesi hem bu bireylerin, hem de politika belirleyicilerin temel hedeflerindedir. Dahası, yaşlanma başkalarının (arkadaşlar, iş yerindekiler, komşular, aile fertleri) yanında gerçekleşir. Bundan dolayı karşılıklı dayanışma ve kuşaklararası dayanışma (bireyler arası ikili alışverişin yanı sıra yaşlılar ve genç nesil arasındaki alışveriş) aktif yaşlanmanın önemli taraflarındandır. Dünün çocuğu, bugünün yetişkini ve yarının yaşlılarıdır. Büyük ebeveynler olarak yaşam kaliteleri, hayatları boyunca tecrübe ettikleri riskler ve fırsatlarla birlikte, sonraki nesillerin gerektiğinde sağladığı karşılıklı yardım ve desteğe bağlıdır (World Health Organization, 2002: 12).

Aktif yaşlılık düşüncesi itibariyle, emekli olmak isteyen bireyin çalışma hayatından uzaklaştıktan sonra da kendisini destekleyeceğine inandığı bir sosyal ortam içinde olması son derece önemli bir durumdur.

Yine bu alanda önemli bir kavram sosyal destektir. Sosyal destek kısaca bireyin çevresinden göreceği her türlü ekonomik, psikolojik ve sosyal yardıma verilen ad olarak tanımlanabilir. Krespi'ye (1993, Akt., Torun, 1995: 23-24) göre sosyal destek beş başlık altında değerlendirilebilir. Bunlar:

1. **Duygusal Destek:** Hoşlanma, sevgi ve empatinin iletilmesi.
2. **Bilgisel Destek:** Çeşitli durumların tanımlanması, açıklanması ve bunlarla başa çıkılmasına yardım edilmesi.
3. **Maddi Destek:** Para, araç-gereç gibi kaynakların sağlanması ve yapılması gereken işlere yardım edilmesi.
4. **Takdir Desteği:** Kişiye duyulan saygının ve olduğu gibi kabul edildiğinin belirtilmesi.
5. **Birlikte Zaman Geçirme:** Bireyin dinlenme ve eğlenme zamanlarını birlikte geçirecek kişileri bulabilmesine dayanır.

Sosyal desteğin birey üzerindeki olumlu etkileri, bireyin yaşam doyumu ve toplum içinde kendisini kabul edişini belirleyen önemli etkenlerdendir. Çetinkaya'ya (2011: 22) göre,

Yaşlıların yaşlılığa uyum sağlayabilmelerinde yakın çevrelerine de önemli görevler düşmektedir. Türkiye'nin kültürel yapısı içindeki aile ve akrabalık sistemi ile arkadaş ve akran grubunun dostluğu, yakınlığı ve desteği, yaşlı bireylerin yaşam doyumunu arttırabilmekte ve rol değişimlerine uyum sağlamayı

kolaylaştırabilmektedir. Diğer yandan, yaşlı bireyin toplumdan kopmaması, sosyal ilişkilerini devam ettirmesi ve toplumda hâlâ bir şeyler yapma gücünde olduğuna inanması uyum sağlamasında etkili olmaktadır.

Tüm bunlar göstermektedir ki yaşlanmayla birlikte gelen sorunların üstesinden gelmede sosyal destek önemli bir rol oynamaktadır. Sosyal destekle birlikte birey, yaşlılıkla (daha özeldede emeklilikle) gelen değişimlere karşı bir nevi güvence altına alınmış olur. Emeklilikte çalışma ortamından uzaklaşma sonrası gerçekleşen rol kaybıyla birlikte birey, kimliğinin önemli bir bölümünde değişiklikler gözlemleyebilmektedir. Bu bağlamda sosyal desteğin bireyde oluşturduğu değerlilik ve toplumsal yeterlilik hisleri daha da önem kazanmaktadır.

Bireylerin emekli olma planlarıyla ilintili bir başka kavram da öz yeterliliklerdir. "Öz-yeterlilik algısı, kişinin kendi kapasitesini değerlendirerek, daha sonra karşılaşacağı durumlarla baş etme kapasitesine ilişkin inancı olarak tanımlanmaktadır" (Çetinkaya, 2011: 24). Kendi yeterliliklerine güven duyan bireyler, emeklilik sonrasındaki sürece uyum sağlayabilecekleri inancıyla bu sürece diğerlerinden daha hızlı girebilirler. Diğer yandan, bireyin öz-yeterlilik algısı tamamen bireysel değildir. Sosyal çevrenin de bu bağlamda destekleyici olması önemlidir.

Emeklilik kararlarını etkileyen diğer bir faktör de ekonomik durumdur. İstihdam eksikliği, emeklilik sonrası düşük gelir düzeyi, yüksek enflasyon oranları, paranın değer kaybetmesi gelişmekte olan toplumlarda ekonomik problemler ister istemez emekliliği düşünen bireylerin kararlarını etkilemektedir (Canatan, 2007: 71).

4. EMEKLİLİK SONRASI ÇALIŞMA

Canatan’a (2007: 71) göre, aile hayatı ve iş hayatı öncelik ve genişlik itibariyle birey için en önemli rol dağılımlarını içerir, çünkü her ikisinin de yaptırım ve sorumlulukları ön plandadır ve bireyin kimlik duygusuna en fazla katkıyı sağlarlar. Bireyler, gençken başladıkları çalışma hayatlarından emeklilik aracılığıyla yaşlı olarak ayrılırlar. Bu ayrılma doğal sürecin bir parçası olmasına rağmen, kolay bir şekilde gerçekleşmeyebilir; birey, uzun süre kendini özdeşleştirdiği mesleki yaşam rolünden rahatça kopamayabilir. Seneler boyunca sürdürülen bir aktivitenin artık sonuna gelmesinin birey üzerinde ister istemez etkileri olacaktır. Haftanın beş günü en az sekiz saat yerine getirilen görevin sonuna gelmiş olması, birey tarafından bir “özgürlüğe çıkış” olarak da, o zamana kadar sahip olunan değerlerin artık geride bırakılması olarak da yorumlanabilir. Emeklilik süreci olumlu olarak değerlendirilebilir, çünkü birey bir şeyleri tamamlamış olmanın verdiği başarıma hissini yaşayabilecek, artık çalışma ihtiyacı olmaksızın emekli maaşından faydalanabilecek, iş yaşamı dışında vakit ayırmak istediği şeylerle daha rahat bir şekilde ilgilenebilecektir vs. Diğer yandan, emeklilik olgusu olumsuz olarak nitelendirilebilir, çünkü iş yaşamıyla birlikte gelen arkadaş çevresinden uzaklaşılacak, hayatın büyük bir bölümünü oluşturan profesyonel/mesleki kimlikten kopulacak ve yeni/farklı gereklilikleri içinde barındıran emeklilik rolüne alışmak durumunda kalınacaktır.

Bu noktada hem bireyin yaşam beklentileri ve genel olarak yaşamı algılayış biçimi, hem de içinde bulunulan toplumun yaşlıları ve emeklileri tekrar toplumsal hayata, bu sefer yeni rolleri

çerçevesinde hazırlama konusunda ne kadar teşvik edici bir tutum benimsediği önemli olmaktadır. Sosyal boyutta refah devletinin yaşlılara/emeklilere karşı ne tarz teşvikler uyguladığı önem kazanmaktadır. Türkiye gerçeğinde nüfusun yaşlandığının görülmesine rağmen, yaşlılara yönelik yeterli sayıda sosyal politika bulunmamaktadır. Bunun kültürle doğrudan bağlantısı bulunmaktadır. Türk kültüründe, ailede yaşlı olana bakmak ailenin diğer fertlerine düşen bir sorumluluk olarak algılanmaktadır. Ancak bu durum, küreselleşen dünya sisteminin beraberinde getirmiş olduğu bireyciliğin ön plana çıkması gibi etkenler nedeniyle sekteye uğramış ve yaşlı bakımının aile fertleri tarafından üstlenilmesi, eskisi kadar etkili bir şekilde işlev göstermemeye başlamıştır. Yaşlıların uyum sağlamakta güçlük çektikleri şehir hayatının daha da yaygınlaşmasıyla birlikte yaşlı nüfus yalnızlaşmış, bu da sosyal ve kültürel etkinliklerin yalnızca genç ve orta yaştakileri değil, yaşlıları da kapsamaması gerektiğini göstermiştir.

Aslında emeklilik, toplumsal kaynakların dağıtımıyla doğrudan alakalı bir konudur. Bu dağıtımın yaş grupları arasında düzgün planlanmaması, yaş ayrımcılığına neden olabilmektedir. Yaş ayrımcılığı, yaş özelinde bir bireye veya gruba, diğer yaştaki birey veya gruplardan farklı şekilde muamelede bulunma durumu olarak tanımlanabilir. Genelde bireysel hak ve özgürlükler açısından demokratik olmayan bir uygulama olarak kabul edilen zorunlu emeklilik uygulaması, yaş ayrımcılığına örnek olarak gösterilmektedir.

Emeklilik süreci kendi içinde aşamalandırılmak istenirse 1-Emeklilik Öncesi Dönem, 2-Emeklilik Dönemi ve 3-Emeklilik Rutini Dönemi’nden bahsedilebilir (Canatan, 2007: 73-74).

4.1. Emeklilik Öncesi Dönem

Bireyler emekli olmadan önce gelecekte olabilecekleri düşünerek planlarını bu ekseninde şekillendirirler. Bu dönemde bireyler emekli olacakları tarihi belirledikten sonra icra ettikleri işten kendilerini çekmeye başlarlar. Devam eden süreçte de emeklilik ve beraberinde gelecek kazanımlar hayal edilir. Ekonomik gücün düşmesi ve sağlıkla ilgili endişeler, emekliliğin olumsuz olarak değerlendirilmesine yol açabilir.

4.2. Emeklilik Dönemi

Bu dönem de kendi içinde farklı alt evrelere ayrılabilir. İlk dönem olan balayında birey, daha önce zaman ayırmadığı her şey için gereken zamanı bulmuştur. Yurtiçi ve yurtdışında uzun süreli seyahatler yapılabilir. Kimi bireyler bu dönemi yaşamayabilirler. Bunun sebebi, bu dönemin güçlü maddi imkânlar gerektirmesidir. Ekonomik durumu iyi olmayanlar bu dönemi atlayıp bir sonraki dönem olan mevcut emeklilik rutinine girmektedirler.

Bir sonraki dönem olan mevcut emeklilik rutininde birey günlük yaşamını düzene koyarsa aynı zamanda doyurucu bir emeklilik sürecini de başlatmış olur. Bunun gerçekleşmesinde daha önceden edinilen arkadaşlıkların sürdürülmesi, sosyal faaliyetlere katılma gibi durumlar rol oynayabilir. Özellikle boş zaman faaliyetleri gençlikten gelen faaliyetler içinden seçilmektedir.

Sonraki dönem olan dinlenme ve rahatlama ise, faal bir balayı döneminden sonra gerçekleşir. Birey, yaşam döngüsünde artık dingin ve az faaliyet içeren bir döneme girmektedir. Bu dönemde dinlenip rahatlayan emekli birey, daha sonraki süreçte tekrar etkinlik planları yapmaya başlayabilmektedir. Ayrıca, kimi bireyler emekliliğe kolay uyum sağlayamayabilirler. Balayından sonra

hayat monoton bir hâl alabilir ve bireyler eski işlerini özleyebilirler. Bu özlem, madde bağımlılığında olduğu gibi yoğun şekilde yaşanabilir. Bu durum, eşini kaybeden emeklilerde sıkça görülmektedir. Yalnız kalan birey, eski işine dönerek acı veren psikolojiden uzaklaşmaya çalışır.

Yeniden yönelme dönemindeyse emekli birey yeni arayışlar içerisine girer. Burada tekrar vurgulanması gereken nokta, yakın (aile, arkadaşlar vs.) ve uzak (devlet, bir bütün olarak toplum vs.) çevrenin arayış içerisindeki emekli bireyi yönlendirmelerinin önemli olduğudur.

4.3. Emeklilik Rutini Dönemi

Bu dönemde emekli birey, rayına oturmuş bir emeklilik hayatını yaşamaya başlamıştır. Arayışlar neticelendirilmiş, seçimler gerçekleştirilmiş ve yapılacak etkinlikler benimsenmiştir. Birey, emeklilikten doyum almaya başlamış ve bu doyumun devamlılığını getirmek ekseninde faal bir sürece girmiştir. Bireyin bu dönemde artık emeklilik rolünü benimsediği, yeterliliklerini ve eksikliklerini bildiği varsayılmaktadır.

Bazı bireyler emeklilik sürecine tam anlamıyla uyum sağlamayıp yeniden aktif meslek hayatına dâhil olmak isteyebilirler. Ancak bu noktada, gençken girilen meslek hayatından farklı bir takım özellikler gözlemlenmektedir. Emeklilik sonrası çalışma isteğini etkileyen sosyal, psikolojik ve ekonomik nedenlerden bahsedilebilir. Ekonomik olarak incelendiğinde, yaşlılık aylıklarının düşüklüğü, en önemli neden olarak gösterilebilir. Emeklilerin çalışmayı tercih etmelerinin diğer bir sebebi de çalışma gücünün kaybedilmemiş olmasıdır. Günümüz şartlarında ortalama insan ömrünün uzaması ve eski dönemlerde olduğu gibi güç sarf etmeyi zorunlu kılan işlerin teknolojiyle ve işin doğasının değişmesiyle birlikte hafiflemesi, emeklilik

sonrasında bile bireyin iş yapma gücünü muhafaza etmesini ve sonuç itibariyle yeni bir işe girme imkânı sağlamaktadır. Üretme isteği de emekliyi yeniden çalışmaya iten faktörlerden birisidir. Yukarıda değinildiği üzere emeklilik rutinine alışan emekli, bir süre sonra farklı arayışlar içine girip üretkenliğini canlı tutmak isteyebilir. Bu durumda tekrar çalışma hayatına dâhil olmak rasyonel bir seçenektir. İşverenlerin tecrübeli eleman arayışı ise emeklileri çalışma hayatına tekrar döndüren dış etkenlerden biri olarak nitelendirilebilir. İşverenler, donanımı ve yeni işe başlayacak birine kıyasla daha az prim ödeyecek olmaları itibariyle emeklileri işe almayı tercih edebilmektedirler (Oral, 2008: 136-138).

5. EMEKLİLİK SONRASI GÜNDELİK HAYAT

Emeklilik, birçok çevre tarafından hayattaki yoğunluğun genel anlamda azaldığı, boş vaktin buna paralel olarak arttığı ve bireyin artık çalışma hayatında olduğundan daha farklı etkinliklerle meşgul olmasının gerektiği bir dönem olarak algılanır. Emekli olan bireyin tekrar çalışma hayatına dönüş yaptığı durumların dışında kişisel tercihler dâhilinde isteyerek veya sağlık sorunları gibi nedenlerden ötürü istemeyerek çalışmamayı seçenler için “boş zaman” kavramı ön plana çıkmaktadır.

Aslında geçmiş dönemlerle kıyaslandığında emeklilik sonrası boş zaman faaliyetlerindeki farklılıkların ne şekilde biçimlendiği daha iyi gözlemlenebilmektedir. Geleneksel toplum yapısında temel ekonomik uğraş tarım, temel üretim birimiye geniş aileydi. Bu da kuşaklar arası dayanışma vesilesiyle bireyin yaşlılık döneminde daima bir tür güvence altında olması anlamına gelmekteydi. Sanayi devrimiyle başlayan süreçteyse tarım ekonomisinden uzaklaşıldığı ve artık sanayi merkezli ekonomik uğraşların önem kazandığı

bilinmektedir. Bunun yaşlılık açısından yansımaysa sosyal değişim süreciyle birlikte geniş ailenin çözülmeye başlaması ve bunun bir sonucu olarak da ailenin yavaş yavaş temel üretim biçimi olmamaya başlaması şeklinde olmuştur. Dolayısıyla, Batı’daki Aydınlanma Hareketi’yle birlikte kolektif yaşam tarzından bireyci yaşam tarzına doğru geçilmesinin aile üzerindeki izdüşümü olarak geniş aileden çekirdek aileye geçiş olmuştur. Söz konusu değişimle birlikte yaşlıların geniş aile içindeki bakımları zorlaşmıştır. Yaşlılar böylece ya kendi çekirdek aileleriyle birlikte yaşamaya ya da tamamen kendi başlarına yaşamaya itilmişlerdir (Canatan, 2008: 110-111).

Yaşlılıkta boş zaman etkinlikleri bireyin kendi tercihleri doğrultusunda şekillendiği gibi, toplumsal beklentiler de bu anlamda yönlendirici bir etkiye sahiptir. Emeklilerin sahip oldukları boş zamanı ne şekilde değerlendirdiğini Tezcan (1977: 26) şu şekilde ifade etmiştir:

- Emeklilikte boş zaman değerlendirme konusuna cinsiyet değişkeni açısından bakıldığında kadın emeklilerin boş zaman değerlendirme açısından farklılık gösterdikleri anlaşılmaktadır. Kadın emekliler, boş zamanlarını daha çok evlerinde torun bakarak, ev işlerini yaparak değerlendirmektedir. Ayrıca kadın emeklilerin emeklilikten sonra yeni bir işte çalışma ihtimali daha azdır. Bu da boş zamanı artırıcı bir durumdur.
- Emekli olduktan sonra yerleşim biriminin köy veya kent olması da boş zamanı değerlendirme biçimini etkilemektedir. Bazı emekliler bir köye yerleşerek tarımla uğraşırken, bazıları da bir sahil kasabasına yerleşip balıkçılıkla uğraşmakta veya bir kentte yasayıp boş zamanlarını değişik biçimlerde değerlendirmektedir.

- Emeklilerin eğitim düzeyi boş zaman değerlendirme biçimini etkilemektedir. Eğitim düzeyi yükseldikçe boş zaman değerlendirme faaliyetleri dernek üyeliği ve kültürel faaliyetler olabilmekte, genel olarak boş zamanı yararlı faaliyetlerle değerlendirme oranı yükselmektedir.
- Sağlık da boş zaman değerlendirme biçimini etkileyen bir değişkendir. Sağlığı yerinde olanlar, kendilerine istedikleri alana yöneltebilmektedirler. Bazı emeklilerin sağlıkları ise, istemelerine rağmen her türlü faaliyette bulunmalarına izin vermeyebilir. Örneğin kalp rahatsızlığı olan bir emekli istese de bazı spor faaliyetlerini yapamaz.
- Bir diğer değişken de sosyo-ekonomik düzeydir. Ekonomik durumu iyi olan emekliler, boş zamanlarında tatil köylerine gidip buralardaki boş zaman değerlendirme imkânlarından yararlanırlar. Diğer yandan eğitim düzeyi değişkenine paralel olarak sosyo-ekonomik düzey arttıkça boş zamanı daha yararlı faaliyetlerle değerlendirme ihtimalinin ve faaliyet düzeyinin arttığı söylenebilir.
- Yaş da bir diğer değişkendir. Kadınlarda düşünüldüğünde, ülkemizde emekli olmanın yaşı 40 ile 65 arasında değişmektedir. Bu kadar değişik yaşlar içinde yer alan emeklilerin boş zaman faaliyetleri de değişebilmektedir.
- Emeklilerin sahip olduğu değerler arasındaki farklılıklar, boş zaman eyleminin türünü etkilemektedir. Emeklinin çalışma kavramına verdiği önem, onu boş zaman eylemini seçerken daha faydacı bir

yaklaşımına götürür. Yine toplumsal statünün emekli olunca düşmesi olayından duyulan kaygı ve statüye verilen önem derecesi boş zaman eyleminin türünü etkiler. Çünkü artık toplumlarda kişilerin boş zaman uğraşının olması, onların statüsünü etkilemektedir. Bir kimsenin toplumca kabul edilen bir uğraşısı yoksa statüsü düşmektedir.

Dini hayat da emeklilik sonrası hayatın boş zaman etkinlikleri arasında çokça yer kaplar. Bireyler üretemediğinden, yalnızlığa itildiğinden, ölüm korkusundan, sosyal ilişkilerin zayıflamasından dolayı dine yönelip ibadeti ön plana alabilirler (Şahin, 2006: 7). Türkiye genelinde yapılan birçok araştırma, yaş arttıkça dindarlığın da arttığı yönünde bulgular sağlamıştır. Özellikle erkeklerin bir sosyalleşme aracı olarak camilerde geçirdiği zaman, bunun iyi bir göstergesidir. Kadınlardaysa bu durum dini derneklere ve Kur'an kurslarına katılım şeklinde kendini gösterebilir. Erkekler ayrıca kahvehaneleri de emeklilik sonrası sosyalleşme ortamları olarak kullanabilmekte, kadınlar evlerde toplanıp gün yapabilmektedir.

Yaşlılara yönelik bir proje olan huzurevlerinin de konuyla bağlantılı olması açısından burada tartışılması uygun görülmektedir. Osmanlı'daki ilk huzurevi örneği olarak resmi açılışı 31 Ocak 1896 tarihinde yapılan Darülaceze verilebilir. Darülaceze "din, dil, ırk, sınıf ve cinsiyet farkı gözetmeksizin bakıma muhtaç, yaşlı, engelli insanlara, sokağa terk edilmiş kimsesiz yavrulara hizmet vermektedir" (darulaceze.gov.tr/kurulus-amaci, 03.03.2015). Günümüzde Türkiye'deki huzurevlerinin sayısı, süreç içerisinde yaşlı nüfusun artması ve yaşlı bakımının genel bir sorun hâline gelmesiyle birlikte artış göstermiştir.

Buna göre ülke genelinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlı 100, diğer kamu kurum ve kuruluşlarına bağlı 6 ve yerel yönetimlere ait 21 huzurevi bulunmaktadır. Özel olaraksa ülke genelinde 120 huzurevi bulunmaktadır (turkgeriatrivakfi.org.tr/index.php/huzurevleri/kamu-huzurevleri, 03.03.2015).

Yaşlıların huzurevlerinde kalma nedenleri şu şekilde listelenebilir (Miroğlu, 2009: 58-59):

- Yaşlılık süreciyle birlikte iş görebilirlik yeteneklerinde azalma;
- Hastalıkların artması ve hastalıklarla mücadelenin zorlaşması;
- Eşlerinin ölümüyle birlikte yalnızlık probleminin oluşması;
- Kıır yaşamında görülen geniş aile tarzının kent yaşamına geçişle farklılaşarak anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile tarzına dönüşmesiyle, yaşlanan bireylerin kendilerini çekirdek aile yapısı içerisinde fazlalık olarak hissetmeleri gerekçesiyle çocuklarının yanında yaşamlarını sürdürmeyi reddetmeleri;
- Kent yaşamıyla birlikte şekillenen çekirdek aile yapısını özümsemiş bireylerin yaşlı anne ve babalarıyla birlikte yaşamayı reddetmeleri;
- Yaşlı bireylerin ve çocuklarının yaşadığı ekonomik problemler;
- Fiziksel ve ruhsal olarak yaşanan sağlık sorunları (kısmi felçlik, tamamen yatağa bağımlı olma, demans, alzheimer vs. gibi hastalıklardan birinin veya bir kaçının bir arada görülmesi).

Huzurevlerinde düzenlenen etkinlikler yaşlı bireyleri kaynaştırma ve onları huzurevi ortamına hazırlama konusunda önemli bir yere sahiptir. Huzurevlerinde kurumun kendi düzenlediği etkinlikler dışında çeşitli

vakıflar, sivil toplum örgütleri ve gönüllü grupların düzenlediği eğlence programları da bulunmaktadır. Her sene 18-24 Mart tarihleri arasında kutlanan yaşlılar haftasının yanı sıra öğretmenler günü, anneler günü, yılbaşı ve yaşlıların doğum günleri gibi özel günler de kutlanmaktadır (Miroğlu, 2009: 73).

6.SONUÇ

Yaşlılık ve beraberinde gelen emeklilik süreci her toplumda farklı şekillerde yaşanmaktadır. Özellikle refah düzeyi yüksek olan ülkelerde emekli maaşının da dünyanın diğer ülkelerine göre yüksek olması, bu ülkelerde emeklilik süreciyle birlikte baş gösteren sıkıntıların belirli bir düzeyde azaltıldığı anlamına gelmektedir. Öte yandan, gelişmekte olan ülkelerde emeklilerin en sık karşılaştığı sıkıntılar arasında parasal güvenceden yoksun olmak gelmektedir. Bu durum, geniş aileden çekirdek aileye geçiş süreciyle birlikte dönüşüme uğrayan aile içi dinamiklerle harmanlanmış, kendi çekirdek ailesini kurmak isteyen genç kuşakların yavaş yavaş evin yaşlılarından uzaklaşmasıyla daha da önemli bir sorun hâline gelmiştir. Yaşlı birey artık bakımı için çocuklarına güvenmekten çok kendi imkânlarıyla ayakta kalabilmeye yönlendirilmiştir. Bu da huzurevleri gibi yaşlıların bakımını üstlenen modern toplum kuruluşlarını meydana getirmiş, yaşlılığın insan hayatında ekonomik ve psiko-sosyal krizlerin yaşandığı bir evre olarak daha da belirginleşmesine sebep olmuştur.

Bu durum gelişmekte olan ülkelerden biri olan Türkiye’de de yansımalarını bulmuştur. Yaşanan sosyo-kültürel değişim süreciyle birlikte yaşlı bireyin aile içindeki konumu sarsılmış, önemi ve otoritesi büyük ölçüde azalma göstermiştir. Diğer dünya ülkeleriyle aynı doğrultuda toplum, yaşlı ve düşkün bireylerin bakımını üstlenmekten sakınır hâle gelmiş,

bu sorumluluğu devletin yetkili organlarından bekler olmuştur. Örneğin, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının yapmış olduğu “Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması 2011” başlıklı çalışmaya (2011: 362) göre, huzurevine gitmek isteyenlerin oranı ülke genelinde %15,3’tür. Türkiye’deki mevcut demografik yapının hâlâ büyük ölçüde genç bir nüfusa işaret etmesi de yaşlılıkla ilgili problemlerin günümüzde görece az olmasından ziyade yakın gelecekte artacak olmasına dikkat çekilmesi gerektiğini göstermektedir.

Daha önce değinilen sosyo-ekonomik sıkıntılar da göz önüne alındığında, Türkiye nüfus piramidinde yaşlı nesil şişmeden önce birtakım önlemler alınması gerektiği söylenebilir. Bu bağlamda:

- Bireysel Emeklilik Sistemine katılım olanaklarının değerlendirilip geleceğe yatırım yapılması ve ekonomik sıkıntıların genç yaştan itibaren azaltılmaya çalışılması;
- Emeklilik sonrası süreçte girişilebilecek ekonomik faaliyetlerin erkenden tasarlanması, mümkünse yaşlılıkta yapılabilecek

ikinci bir meslek dalında uzmanlaşılması;

- Emeklilik sonrası dönemde yapılması planlanan pratiklerin mümkün olduğu ölçüde emeklilik öncesi dönemde ön uygulamalarının yapılması, böylece emeklilik sonrasında büyük sürprizlerin önüne geçilmesi;
- Meslek hayatının sona ermesiyle birlikte bütün hayatın da sona ermeyeceği fikrinin benimsenmesi ve bu doğrultuda hareket edilmesi;
- Devlet tarafından sosyal yaşlanma kavramı çerçevesinde yaşlıların sosyo-ekonomik kalkınmasını sağlamaya yönelik sosyal politikaların benimsenmesi;
- Devlet/sivil toplum kuruluşları eliyle kütüphaneler, yaşlı dostu kentler ve parklar gibi yaşlıların boş zaman aktivitelerini gerçekleştirebileceği ve genel anlamda hayatlarını daha kolay idame edebilecekleri ortamların inşasının sağlanması alınabilecek önlemlerden bazıları olarak sıralanabilir.

KAYNAKÇA

- A Brief History of Retirement: It’s a Modern Idea. (2013). The Seattle Times. 3 Mayıs 2015 tarihinde <http://www.seattletimes.com/nation-world/a-brief-history-of-retirement-its-a-modern-idea/> adresinden erişildi.
- BES’te Otomatik Katılım Ne Zaman Başlıyor?. (2014). sigortam.net. 28 Mart 2015 tarihinde <http://www.sigortam.net/bes/bes-otomatik-katilimi-ne-zaman> adresinden erişildi.
- Bugün. (2012). ‘6 Çalışan 1 Emekliye Bakarken, Şimdi 2 Çalışan Bir Emekliye Bakıyor’. 20 Mart 2015 tarihinde <http://www.bugun.com.tr/son-dakika/6-calisan-1-emekliye-bakarken-simdi-2-calisan--haberi/480520> adresinden erişildi.
- Canatan, A. (2007). Yaşlılık ve Emeklilik Üzerine, **Din ve Toplum**, (1), 70-76.
- Canatan, A. (2008). **Sosyal Yönleriyle Yaşlılık**, Palme Yayıncılık, Ankara.
- Çetinkaya, E. (2011). *Emekli Bireylerde Yaşam Doyumunun Yordayıcıları Olarak Sosyal Destek ve Öz-yeterlilik*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Darulaceze’nin Faaliyet Alanları. (2014). Darulaceze Başkanlığı. 3 Mayıs 2015 tarihinde <https://www.darulaceze.gov.tr/kurulus-amaci> adresinden erişildi.

- Definition of an Older or Elderly Person. 14 Mart 2015 tarihinde <http://www.who.int/healthinfo/survey/ageingdefnolder/en/> adresinden erişildi.
- Elkatmış, M. A. (2012). *Bireysel Emeklilik Sistemi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Emeklilik Gözetim Merkezi. (04.03.2016). Katılımcı Yaş Dağılımı. 11 Mart 2016 tarihinde <http://www.egm.org.tr/weblink/BESgostergeler.asp> adresinden erişildi.
- Gaudie, E. (1974). **Cruel Habitations: A History of Working Class Housing**, Allen & Urwin, Londra.
- Gerek, N. (2004). Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Doğuşu ve Gelişimi, **Sosyal Güvenlik Hukuku**, (Ed: Gerek, N.), Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Kamu Huzurevleri. (2011). Türk Geriatri Vakfı. 3 Mayıs 2015 tarihinde <http://www.turkgeriatrivakfi.org.tr/index.php/huzurevleri/kamu-huzurevleri> adresinden erişildi.
- Krespi, M. (1993). *An Investigation of the Relationship of Life Events and Social Support with Depression in Dialysis Patients*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Miroğlu, C. (2009) *Ankara’da Bir Huzurevi İncelemesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Natof, A. (2010). *Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemini Oluşturan Emeklilik Fonları ve Alternatif Sermaye Piyasası Araçları ile Karşılaştırılması: 2003’ten Günümüze Kadar*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Oral, A. İ. (2008). Emeklilerin Yeniden Çalışmaya Başlaması ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar Üzerine Düşünceler. **Çalışma ve Toplum**, 4 (19), 135-186.
- Phillipson, C. (1982). **Capitalism and the Construction of Old Age**. The Macmillan Press LTD, Hong Kong.
- Şahin, J. (2006). *Emekliler ve Sorunları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Şanlıurfa Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması 2011, Ankara, Afşaroğlu Matbaası, 2011.
- Tarihçe. (2012). Tarihçe. Türkiye Cumhuriyeti Sosyal Güvenlik Kurumu. 21 Mart 2015 tarihinde <http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/tarihce> adresinden erişildi.
- Tarihçe. T.y. Bireysel Emeklilik Sistemi. 21 Mart 2015 tarihinde <http://www.bireyselemeklilik.gov.tr/tarihce.htm> adresinden erişildi.
- Tezcan, M. (1977). **Boş Zamanlar Sosyolojisi**, Doğan Matbaası, Ankara.
- Torun, A. (1995). *Tükenmişlik, Aile Yapısı ve Sosyal Destek İlişkileri Üzerine Bir İnceleme*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2015). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2014. 15 Mart 2015 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18616> adresinden erişildi.
- World Health Organization. (2002). Active Ageing A Policy Framework. Madrid: World Health Organization.
- Zunluoğlu, A. (2014). *Sosyal Güvenlik Reformu Bağlamında Sosyal Güvenlik Kurumu’nun Yönetimine, Yapısına ve Aktüeryal Duruma Yönelik Değerlendirmeler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Turgut Özal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.